

Prosinec 2021

POLITIZACE COVIDU-19

Biopolitika na vzestupu

Karel Sál

Shrnutí

Politizace je přirozený společenský proces. K politizaci dochází v té chvíli, kdy se nějaký problém stává celospolečenským, tj. veřejnost a elity se shodly na tom, že problém existuje a je třeba ho řešit. Pandemie covid-19 není jen zdravotnický problém. Představa, že všechny rozhodovací pravomoci předáme epidemiologům, kteří jsou na viry přece odborníci, je mimo realitu. Pandemie totiž zahrnuje jak zdravotní, tak ekonomické, politické a sociální faktory, které demokratická vláda musí zvažovat také.

Text se snaží přispět k racionalizaci diskuze a zpřehlednění problému, před kterým stojíme, a k vysvětlení toho, co nás čeká do budoucna.

Je to už více než 2 roky, co se covid-19 objevil na wuchanském tržišti. Od té doby se stal jedním z nejpálčivějších politických témat, které si svojí důležitostí nezadá s globálním oteplováním či bojem proti terorismu. Pandemie, a hlavně reakce státu na počty nakažených, se stala další dimenzí politiky, kterou strany a jejich lídři musí artikulovat. Ve společnosti tak vznikla další štěpicí linie. Nově se tak můžeme lišit, kromě názoru na výši daní, roli státu v péči o děti nebo manželství pro všechny, také v tom, zda by měl stát prosazovat povinné očkování, či nikoliv.

Přiznejme si, že covid-19 vytvořil podmínky pro novou dimenzi politiky – tzv. biopolitiku [viz Mertl, Krčál 2013: 57-61]. Jenže zatímco názory na monetární politiku se vyvíjely celá desetiletí a boj proti terorismu je tu s námi více než 20 let, témata ochrany veřejného zdraví před covid-19 a biopolitiky obecně vtrhla do našich končin rychle a naléhavě. Proto diskuze o covidu trpí absencí struktury, neustáleným názvoslovím a dalšími neduhy, které provázejí nová celospolečenská témata.

Politizace a dostupná řešení

Ačkoliv slovo *politizace* zní jako něco zlověstného, jde o přirozený společenský proces. K politizaci dochází v té chvíli, kdy se nějaký problém stává celospolečenským, tj. veřejnost a elity se shodly na tom, že za a) problém existuje a za b) je třeba ho řešit. Kromě covidu můžeme za příklad z medicínské oblasti uvést zneužívání omamných a psychotropních látek.

Dokud šňupání kokainu bylo záležitostí výstředních herců a vyšších společenských tříd tak jako v prvorepublikovém Československu, stát zasahovat nemusel či nebylo třeba vytvářet komplexní protidrogovou politiku. Jakmile počty uživatelů pervitinu a jeho dostupnost raketově vzrostly tak jako v socialistickém Československu v 80. letech, bylo třeba zasáhnout a s tím ruku v ruce přichází politizace. A právě na základě politizace, která je ovlivněna povahou režimu a převažujícím ideologickým proudem, pak přichází protidrogová politika, která v jistém poměru kombinuje represí s prevencí. Podobnou politizaci drogové problematiky můžeme vidět třeba v USA v 80. letech, kdy Reaganova administrativa přichází s „válkou proti drogám“, která definovala postoj americké vlády k omamným látkám na desetiletí dopředu.

Politizaci tak zjednodušeně můžeme chápat jako zahrnutí problému a požadovaných řešení do politického procesu. Dnešní strany se s drogovou problematikou vyrovnávají po svém. Někteří upřednostňují prevenci (např. Piráti), někteří zase represí (např. KDU-ČSL či SPD). A tato politizace se přirozeně nevyhnula ani covidu-19.

V časovém horizontu k prvotní politizaci covidu-19 došlo už v Čínské lidové republice. Čínská vláda, bezskrupulózní totalitní komunistická diktatura, pro kterou jsou lidská práva a práva menšin sprosté slovo, po prvotní laxní reakci lokálních kádrů zasáhla se vší tvrdostí, což občas zahrnovalo i zatlučení nakažených nebožáků v jejich obydlí [idnes.cz 2020]. Právě totalitní politizace covidu-19 v Číně, která zahrnovala utajování důležitých informací, bagatelizaci problému a mizení lékařských kapacit, jenž na problém upozorňovaly [Jirsa, Tesárková 2020], měla za následek celosvětové rozšíření a vznik pandemie. Proto pokud hledáme původce našich problémů, v první řadě bychom měli prstem ukázat na Peking.

S rozvojem celosvětové pandemie se téma covid-19 přesunulo do demokratických zemí, a to včetně České republiky. V demokratickém režimu samozřejmě dochází k jiné formě politizace než ve státech typu Číny či Ruska, jelikož diskuze se vede veřejně a bez omezení, všechny relevantní informace jsou, či by měly být veřejnosti známy a předpokládá se, že každý dospělý by si měl na základě dostupných

informací vytvořit racionální názor. To je mimochodem jeden z důvodů, proč se může hledání optimálního řešení neúměrně táhnout.

V prvotní fázi politizace samozřejmě přichází otázka, zda je za a) problém opravdu tak vážný, jak se zdá, či za b) zda veřejnost nepodléhá panice zhusta živěné médii. Proto jsme na jaře 2020 mohli vidět neochotu rakouské vlády uzavřít horská střediska (viz případ Ischgl) [ČTK 2021]. U nás se stejné dilema manifestovalo jako kritika na adresu české vlády kvůli světovému poháru biatlonistů bez diváků.¹ Zlomovým případem pro Evropu bylo italské Bergamo, kde poprvé došlo k prudkému propuknutí nákazy a výraznému nárůstu počtu úmrtí [viz coronalevel.com]. Po roce a půl pandemie v Česku jsme už chytřejší a víme, že omezení byla potřebná. Z covidu se stal problém, na kterém se většina společnosti shoduje, že je třeba řešit – tj. politizace započala a nyní přichází mnohem důležitá otázka – co s tím?

Biopolitika a biomoc na vzestupu

To, že pandemie covid-19 není jen zdravotnický problém, není nutné dlouze vysvětlovat. Představa, že všechny rozhodovací pravomoci předáme epidemiologům, kteří jsou na viry přece odborníci, a ti nás ze šlamastiky vysekají sérií účinných opatření, je naprosto mimo realitu. Pandemie totiž zahrnuje jak zdravotní, tak ekonomické, politické a sociální faktory, které demokratická vláda musí zvažovat také. Boj proti pandemii je tak zdoluhavé hledání a vyvažování represivních a omezujících opatření na jedné straně a podpora a povzbuzování na straně druhé.

Každopádně zdravotní aspekt pandemie způsobuje něco, na co průměrný občan České republiky nebyl dosud příliš zvyklý – vzestup *biopolitiky* a *biomoci*. Oba koncepty pochází ze 70. let 20. století, kdy francouzský sociolog a filosof **Michael Foucault** definoval novou formu moci institucí (převážně státu) nad lidmi v oblasti medicíny, farmacie a dalších příbuzných oblastech [Foucault 1999].

Vzhledem k tomu, že pandemie vytváří enormní tlak na stát a jeho instituce – hlavně na zdravotnictví, ale také na státní kasu či represivní složky – stát reaguje větší regulací oblastí, které v předpandemických časech byly výlučně osobní záležitostí, nebo je za výlučné občan považoval. Demonstrovat to můžeme na požadavku ochrany nosu a úst na veřejnosti, potažmo v oblastech s vyšší koncentrací lidí, které stát po českých občanech tu a tam vyžaduje. Pro člověka, který v roce 2018 upadl do kómatu a vzbudil se včera, by byl pohled na cestující v metru jistě překvapivý. To je jeden z viditelných důsledků rozšiřování a posilování biomoci státu. Proces, který probíhá kontinuálně od 18. století, ale pandemická realita ho více zviditelnila.

Otázka, zda člověk protiepidemickými opatřeními neztrácí svobodu, má kupodivu jednoduchou odpověď. Jistě, ztrácí, ale pozor – hodně záleží, jak se na tu ztrátu svobody díváte. Stejně tak člověk kvůli povinnému očkování, které je manifestací biomoci státu *par excellence*, ztratil svobodu zemřít na záškrť, spalničky, tetanus či černý kašel, čímž také přišel o svobodu nakazit nemocemi ostatní. Stejně tak člověk kvůli omezujícím opatřením v potravinářském průmyslu ztratil svobodu otrávit se botulotoxinem ze zfušovaných klobás. Biopolitika a biomoc pronikla do našich životů už dávno před tím, teď jsme si toho jen všimli.

¹ Biatlonista Michal Krčmář v reakci na vládní rozhodnutí zakazující přítomnost diváků při závodě 2. března 2020 prohlásil: „V tuto chvíli Světový pohár, v uvozovkách, postrádá smysl. Tohle rozhodnutí je to nejhorší možné. (...) Jsem opravdu hodně zklamaný a jen doufám, že stát ví, že udělal dobré rozhodnutí.“ [Nyč 2020]

Jenže situace okolo covidu je natolik závažná, že bude mít vliv na změnu štěpících linií politiky. Ostatní zdravotní krize v posledních třech desetiletích, ať už se jedná o onemocnění AIDS, ebolu či SARS, nevyvolaly takový enormní tlak na zdravotní systém. Žádná nemoc neomezila na tak dlouhou dobu zdravotní péči, kvůli AIDS ani chřipce jsme nemuseli rušit plánované operace a vyhlášovat stav nouze. Proto můžeme předpokládat, že covid-19 a postoj k řešení jím způsobené krize bude novou politickou štěpnou linií. A jak se to projeví?

Lidovci s Bohem proti povinnému očkování

Politizace se samozřejmě projevuje i v rovině ideologie a politických symbolů. Ty se pak projevují v postojích jednotlivých stran k řešení, které mají pandemii pomoci zvládnout. Tato dimenze se do budoucna může stát důležitou oblastí, ve které se strany budou snažit artikulovat svoji výjimečnost. Ukázat si to můžeme na českých stranách už dnes.

Začněme s dosud vládnoucím hnutím ANO. Jeho ideologii můžeme charakterizovat jako širokospektrální hnutí, které kombinuje liberální politické i ekonomické fundamenty s konzervativními postoji, technokratiem, developmentarismem, neobatismem a sociálně-demokratickými prvky, jako jsou sociální citlivost vůči ohroženým skupinám či politika aktivního přerozdělování – to celé obalené narativem silného lídra a úspěšného podnikatele. Kvůli svému ideologickému založení, které můžeme umístit mezi střed a levou stranu politického spektra, tak hnutí ANO přirozeně tíhne ke státům iniciovaným opatřením, které má stát vymáhat. Osobní zodpovědnost je upozaděna před kolektivní zodpovědností. Společnost a její dobro je vyšším principem než dobro jedince. Proto hnutí ANO nemá problém s povinným očkováním občanů (zatím vybraných skupin) a jeho příznivci taktéž.

Jinou situaci vidíme v rámci koalice SPOLU. ODS, TOP 09 i KDU-ČSL jsou pravicové strany, přičemž občanství demokraté a lidovci jsou konzervativního zaměření. Pravice je přirozeně méně rovnostářská než levice. Pravice také klade mnohem větší důraz na osobní zodpovědnost jedince a jeho individuální volbu, a to i v případě, že tato volba může být v konečném důsledku škodlivá. Proto ODS, TOP 09 i KDU-ČSL je v otázce povinného očkování zdrženlivá až odmítavá [Jeřábková 2021].

Posledním případem jsou strany, které opatření vůči koronaviru odmítají zcela. Tím máme na mysli např. SPD, ale také Trikolóru či Svobodné. Takové strany ukončily politizaci tématu ve fázi „je to/není to problém“. Takové strany nehledě na zahlcení zdravotnického systému a desetitisíce obětí odmítají být jen připustit, že covid-19 je celospolečenskou záležitostí a požadují odstranění všech opatření. Zaklínají se svobodou jedince, svobodu společnosti neřeší. Na této krátké charakteristice můžeme vidět, že i v ČR se pomalu diferenciuje stranický systém na základě přístupu k pandemii. Levice chce plošná opatření prosazovaná centrální autoritou, pravice osobní zodpovědnost a národovci chtějí „svobodu“, ať už to znamená cokoliv.

Do budoucna tak můžeme očekávat, že se témata obecného zdraví a opatření na zachování zdravé populace budou v politice objevovat stále častěji. Po odeznění covidové pandemie pravděpodobně i v České republice dojde k debatě nad tím, nakolik je jedinec povinen se řídit pokyny státu v oblasti zdraví. A na druhou stranu – nakolik je společnost nucena financovat zdravotní péči ze společné hromádky těm, kteří vědomě porušují zdravotní doporučení a jdou jednotce intenzivní péče intenzivně naproti. Strany v příštích letech tak budou ve svých programech řešit, zda kuřáci či obézní lidé budou platit vyšší zdravotní pojištění. Nebo naopak – zda ulevíme lidem, kteří pravidelně cvičí, jedí zdravě a nevynechají ani jednu preventivní prohlídku. Věk biopolitiky se blíží.

Zdroje

Idnes.cz (2020). *Zapečetěné dveře, lidé poutaní k zábradlí. Karanténa Sin-ťiangu budí hněv*. Publik.: 30. 8. 2020. [online] https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/cina-koronavirus-sin-tiang-karantena-ujurove.A200826_170022_zahranicni_jhr.

coronalevel.com (2020). *Development of number of Coronavirus cases: Bergamo, Lombardia, Italy*. [online] <https://coronalevel.com/Italy/Lombardia/Bergamo/>.

ČTK (2021). *Rakousko zastavilo vyšetřování původu ohniska koronaviru v Ischglu*. In: seznamzpravy.cz. Publik.: 24. 11. 2021. [online] <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/koronavirus-rakousko-zastavilo-vysetrovani-puvodu-ohniska-koronaviru-v-ischglu-181514>.

Foucault, M. (1999): *Dějiny sexuality I. - Vůle k vědě*. Herrmann & synové.

Jeřábková, D. (2021). *Jurečka: Ne povinnému očkování lidí nad 60 let*. In: novinky.cz. Publik.: 5. 12. 2021, 12:55. [online] <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/jurecka-ne-povinnemu-ockovani-lidi-nad-60-let-40380162>.

Jirsa, L., Tesárková, A. (2020). *Lékař z Wu-chanu, který varoval před koronavirem, opravdu zemřel. Čínská vláda záměrně mlžila, tvrdí zdroje BBC*. In: lidovky.cz. Publik.: 6. 2. 2020. [online] https://www.lidovky.cz/svet/zemrel-lekar-z-wu-chanu-ktery-upozornil-na-novy-koronavirus.A200206_162345_In_zahranici_tesa.

Mertl, J., Krčál, P. (2013): *(Neo)liberální governmentální v České republice*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Turgeněvova 12.

Nyč, D. (2020). *Krčmář reaguje na Světový pohár bez diváků. ‚Nejhorší možné rozhodnutí,‘ myslí si biatlonista*. In: irozhlas.cz. Publik.: 2. 3. 2021. [online] https://www.irozhlas.cz/sport/zimni-sporty/biatlon-svetovy-pohar-koronavirus-divaci-nove-mesto-na-morave-vysocina-michal_2003021335_mim.

Autor

KAREL SÁL

Analytik

Karel Sál vystudoval politologii na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, kde v roce 2016 obhájil disertační práci s názvem *Demokracie v krizi nezájmu: účinky využití internetových voleb ve volebním procesu vybraných zemí*. Odborně se zabývá problematikou e-Governmentu, internetovými volbami a informační svobodou. Je autorem několika odborných článků, vystupuje na mezinárodních konferencích a je zakladatelem a editorem think-tanku e-politics.cz.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz